

Sjangerhefte

skoleåret 2017/18

Christian Krohg: *Malerinnen Oda Krohg* (1888)

Innholdsfortegnelse

Innledning	s.1-2
Del 1: Skjønnlitteratur	s.3-8
1. Kreativ tekst: Å skrive novelle.....	s. 4-5
2. Analyse av novelle (og andre episke tekster).....	s.6-7
3. Å tolke dikt.....	s.8
Del 2: Sakprosa	s. 9-20
<i>Å skrive:</i>	
1. Artikkel.....	s.10-12
- Informerende tekst	
- Resonnerende tekst	
2. Kreativ tekst: Essay.....	s.13-14
3. Kreativ tekst: Kåseri.....	s. 14
4. Argumenterende tekst: Leserinnlegg.....	s. 15
<i>Analyse av sakprosaetekster:</i>	
1. Retorisk analyse.....	s.16-17
2. Analyse av sammensatte tekster:	
A. Analyse av reklameannonser.....	s. 18
B. Generell analysemal for sammensatte tekster.....	s. 19
3. Bildeanalyse.....	s. 20
Del 3: Kildehenvisning	s. 21-23

Vedlegg 1: Hjelpetark til novelleanalyse: Forklaring av noen viktige virkemidler

Vedlegg 2: Lyrikk: Forklaring av sentrale litterære virkemidler

Vedlegg 3: Kjennetegn ved tradisjonell og moderne lyrikk

Vedlegg 4: Trekk ved sagastilen (norrøn tid 800–1350)

Vedlegg 5: Kjennetegn ved eventyr og ulike typer eventyr

Innledning

Dette heftet er ment å skulle være et nyttig verktøy i analyse av ulike tekster, samt i mer kreativ egenproduksjon. Det består i stor grad av lettere bearbeidet materiale fra læreverket vårt *Panorama* der sjangerkursene finnes spredt i de tre bøkene. Heftet er særlig konstruert med tanke på å skulle være til hjelp på tentamen og eksamen. Norskeksamen består både av en kortsvarsoppgave (del A) og en langsvarsoppgave (del B, den tradisjonelle stilen). Selv om dette heftet primært er laget med tanke på langsvaret, har det også nytteverdi i arbeidet med kortsvaret.

Heftet består av tre deler. Del én omhandler skjønnlitteratur. Det gis forslag til hvordan en kan analysere/tolke dikt og novelle, samt innspill til egen novelleproduksjon.

I del to rettes fokus mot faglitteraturen. Hva er en artikkel, og hva kjennetegner de mer kreative sjangrene essay og kåseri? I tillegg gis det analyseforslag til argumenterende tekster, samt ulike sammensatt tekster. Det gis også tips til rene bildeanalyser.

I tredje og siste del blir det redegjort for hvordan en bør henvise til kilder på tentamener og eksamener.

Fem praktisk råd:

- 1) Selv om de ulike malene er punktvis satt opp, er det viktig å huske på at en langsvarsoppgave i norsk skal skrives som en sammenhengende tekst. Lag overganger mellom hvert emne og unngå underoverskrifter. En trenger ikke å følge punktrekkefølgen i malene strengt, men rekkefølgen må være klar og logisk.
- 2) De ulike analysemalene må kun ses på som et utgangspunkt for eget arbeid. Det er eksempelvis alltid noen punkter som bør være med i en diktanalyse, men malene skal ikke følges fra a til å. En bør vektlegge emnene som best får fram et verks kjennetegn, karakteristika og litteraturhistoriske kjennetegn. Ledetråd: skriv om hva diktet er og har, ikke hva det ikke er og ikke har!
- 3) En presisering: Begrepene *tolk* og *analyser* brukes ofte litt om hverandre, men i begge tilfeller skal en ta for seg både verkets form/litterære virkemidler og innhold (og forholdet mellom dem).
- 4) I analyse av dikt, noveller og romanutdrag er det en stor styrke om en greier å relatere de form- og innholdstrekk en finner, til den litteraturhistoriske perioden verket er en del av. Eksempel: Hva gjør at dette er en tekst fra realismen?
- 5) Til eksamen er det viktig å lese oppgaveteksten (og kommentaren under om hva som

kreves av besvarelsen) grundig. Belys og vektlegg det som oppgaven etterspør!

Noen ulike teksttyper i læreplanen

Begrepene, som jeg har satt opp og forklarer nedenfor, er de som vil bli brukt på eksamen istedenfor de mer tradisjonelle sjangerbetegnelse artikkel, essay, kåseri og novelleskriving. Sjangerkunnskap er likevel også helt essensielt og nødvendig for å gi teksten din form også innenfor disse feltene.

Informerende tekst – å presentere, forklare og gjøre rede for et emne
(se under artikkel i dette heftet)

Resonnerende tekst – å drøfte ulike sider ved en sak for å kunne ta stilling, eller reflektere på en saklig måte for å belyse et emne eller en problemstilling.
(se også under artikkel i dette heftet)

Argumenterende tekst – å grunngi og forsvare synspunkter og meninger
(se for eksempel under leserinnlegg i dette heftet)

Kreativ tekst – Innebærer å fortelle og dikte eller å reflektere og prøve ut tanker. En kreativ tekst er mer åpen for individuelle løsninger enn de tidligere novelle-, essay- og kåserioppgavene.
På eksamen kan du for eksempel bli bedt om å:

- ♥ Skrive en kreativ tekst der du reflekterer over et emne på en utforskende måte (se f.eks. under essay og kåseri i dette heftet)
- ♥ Skrive en kreativ tekst med en bestemt overskrift eller tematikk, eventuelt med en gitt synsvinkel (se f.eks. under novelleskriving i dette heftet)

Maria Essholt Selvik

Nannestad vgs, august 2017

Del 1: skjønnlitteratur

Hva er skjønnlitteratur?

Skjønnlitteratur er tekster som referer til en tenkt eller oppdiktet virkelighet. Slike fiksjonstekster kan omhandle fantasiverdener som står langt fra vår egen virkelighet, som eksempelvis eventyrsjangeren. De kan også ta for seg mer gjenkjennelige og hverdagslige temaer som vi alle kan kjenne igjen fra våre egne liv. Eksempler på skjønnlitteratur er roman, novelle og dikt. Det siste tiåret har en fått en retning innen romansjangeren, som også har klare elementer (gjerne selvbioграфiske) fra det virkelige og levde liv i seg. Noen eksempler på nordiske forfattere, som skriver ”mellom fiksjon og virkelighet”, er Karl Ove Knausgård, Beate Grimrud, Sofi Oksanen og Tomas Espedal.

I denne delen av heftet er også malene for novelle- og diktanalyse plassert.

1) Kreativ skriving: Noen tips til å skrive novelle (litterære virkemidler)

a) Novellens åpning

Novellens innledning kan lages på ulike måter. Her er **to** forslag til hvordan det kan gjøres:

- En skildring: Dette er vanlig måte å starte en novelle på. *Eks.: Himmelen var dekt av et grått lag. Små dråper med skyer la seg på asfalten og fikk den til å ligne på et uendelig dypt hav.*

Skoen henne lagde en liten klasekelyd for hver gang hun traff havet. Skoleporten var av den gamle sorten.... En slik skildring kan lage en stemning i novellen, og den kan antyde temaet.

- In medias res: Her blir leseren kastet rett inn i handlingen allerede med de første ordene.

Fortellingen begynner med andre ord rett inn i handlingen.

b) Valg av forteller og synsvinkel

Dette er avgjørende for hvordan novellen blir. Se vedlegg 1 bakerst i heftet for presentasjon av valgmulighetene her. Et tips kan være at det er viktig å komme i gang med handlingen raskest mulig. Derfor kan det være en fordel at fortelleren er i handlingen, gjerne som en av personene. Husk å være konsekvent i de valgene du gjør, så det ikke oppstår uklarheter.

c) Kort tidsrom

Husk at et hovedkjenntegn på novellesjangeren er at den skal ta for seg et kort tidsrom. Å gripe øyeblikket kan være et godt tips!

d) Komposisjon av hovedhandlingen og avslutningen

La handlingen drive fortellingen framover. Slik at leseren drives videre gjennom en direkte skildring av hva som skjer. Kronologi er en grunnstruktur i åpningen av en episk tekst, men du trenger ikke å følge en rett kronologisk linje når du forteller. Du kan også legge inn tilbakeblikk, frampek og parallellhandlinger. Avslutningen er et avgjørende og viktig punkt – og kanskje det vanskeligste! Du bør la fortellingen bygge seg opp mot et avgjørende eller overraskende sluttpoeng.

e) Person- og miljøskildring

Når en skildrer miljøet kan det være lurt å bruke mange sanser: både hva som kan ses, høres og luktes. Det gjør skildringen konkret for leseren og det blir letter å leve seg inn i fortellingen.

Personskildringer bør også være mest mulig konkrete. Dvs. Ikke bare si at en person er pen, men

beskriv hva som gjør henne pen for leseren.

f) Metaforer og sammenligninger

På denne måten får en tøyd grensene for språket, slik at du får sagt noe du kanskje ellers ikke kunne fått uttrykt. Eks.: *Han kom med stilbunken under armen, gikk med forte, hoggende skritt, som lederen for et janitsjarorkester* (fra Lars Saabye Christensens bok *Beatles*).

g) Replikker

Replikkvekslinger kan gi leseren mye. Både gjennom det som blir sagt, måten det blir sagt på, men også gjennom det som ikke sies: Hvordan er relasjonen mellom to mennesker? Replikker gjør også en novelle mer levende.

2) Novelleanalyse (= å tolke en novelle)

- NB! Se hjelpeark til punktene nedenfor i vedlegg 1 bakerst i heftet.
- Når en skal analysere, skal en både belyse fortrekkene (dvs. de litterære virkemidlene som blir brukt) og novellas tematikk.
- Novelleanalysemalen kan også brukes for å tolke andre episke tekster som roman (romanutdrag gis ofte til eksamen), eventyr og saga (utdrag). Ved analyse av eventyr og sagaer se også vedlegg 4 og 5 for supplerende materiale.

1. Innledning

Presentasjon av forfatter, tittel og utgivelsesår.
Antydning av tema, eks: kjærlighet, vennskap, familie, sorg etc.

2. Lag et handlingsreferat.

Fortell i korte trekk hva novella handler om (rundt 1/4 til 1/2 side).

3. Hvem er fortelleren og hvilken synsvinkel brukes?

Hvordan påvirker disse valgene det vi får vite?

4. Handling og komposisjon

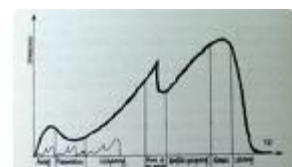
Kronologi?
Tilbakeblikk?
Frampek?
Sirkelkomposisjon (starter med slutten)?
Mange hopp frem og tilbake i tid?

5. Oppbygning

Hvordan starter teksten?

In medias res? Dvs. Kommer vi rett inn i handlingen?
Presentasjon av personer og miljø (skildringer)?

Hvor er klimaks (høydepunkt) i fortellingen?

Hvordan slutter teksten?

Åpen slutt?
Lukket slutt?

Langsom avslutning?
Overraskende sluttpoeng?

6. Personskildring

Direkte personkarakteristikk
Indirekte personkarakteristikk

Statiske personer?
Dynamiske personer?

Typer?
Sammensatte personer?

7. Miljøskildring

Detaljerte beskrivelser for å vise hvordan personene blir formet av omgivelsene sine?
Få beskrivelser?

Stor eller liten betydning?

8. Hvordan er den språklige stilen i novellen?

Humoristisk?
Poetisk?
Ironisk?
Hverdagslig?
Høytidelig?
Ungdommelig?

Korte eller lange setninger?

Fortellermåter

Referat?
Skildringer?
Sceniske fremstillinger?

9. Hva er temaet i novellen?

Forfatterens budskap og tanker med teksten

3) Å tolke dikt

- Innebærer å belyse formtrekkene (dvs. de litterære virkemidlene) og diktets tematikk.
 - Se også vedlegg 2 og 3 for nyttige begreper, analyseverktøy og litteraturhistoriske tendenser
- 1) Presenter diktet: tittel, forfatter, tid og eventuelt bakgrunnen for diktet eller den historiske sammenhengen det inngår i.
 - 2) Hva er motivet eller det konkrete innholdet i diktet?
 - 3) Hvordan står tittelen i forhold til diktets innhold?
 - 4) Er diktet episk/fortellende eller er det konsentrert om øyeblikket?
 - 5) Hvem er «stemmen» i diktet? Er det et «jeg» som formidler en stemning eller et budskap? Er det et rolledikt med scener?
 - 6) Er det er strofisk dikt med enderim og fast rytme eller er det er avsnittsdikt med frie vers og rytmer?
 - 7) Hvordan er linjedelingen brukt? Hvorfor er linjene delt der de er, og hvordan virker dette? Er det brukt fullstendige eller ufullstendige setninger? Er linjene lange eller korte? Hvordan er tegnsettingen?
 - 8) Kan du finne noen spesielle rytmiske effekter? (tyngde, letthet, dansende, rytme, marsjtakt)? Er det en sammenheng mellom rytme og innholdet? NB! Rytmen i diktet henger sammen med linjedeling, setningsbygning og tegnsetting.
 - 9) Hvilken type rim har diktet: enderim (fullrim), halvrim eller bokstavrim? Nevn de ordene som er rimord.
 - 10) Hvordan er oppbygningen av diktet? Brukes det gjentakelser eller kontraster? Finnes det en utvikling i diktet? Er det tydelige brudd eller overraskelser?
 - 11) Er det noe spesielt med ordvalget i diktet? Er det overvekt av én spesiell ordklasse? Er adjektivene knyttet til spesielle områder eller emner, eller er de abstrakte eller konkrete? Hvilke personlig pronomen er brukt: jeg, du, vi? Er verbene i diktet aktive eller passive, og står de for en bevegelse eller noe statisk?
 - 12) Bildebruk: Finner du metaforer eller sammenligninger, besjeling eller personifikasjon? Får noen ord spesiell symbolsk verdi? Gir bildebruken bestemte assosiasjoner?
 - 13) Hvordan vil du oppsummere din forståelse av diktet: Hva oppfatter du som den sentrale meningen eller temaet? Har diktet noe å si til deg – i dag? Opplevde du diktet som «godt» eller «dårlig» for deg?
 - 14) NB! Gjennomgående knyttet til de ulike punktene: Plasser diktet i en litteraturhistorisk tradisjon. Begrunn svaret med utgangspunkt i form- og innholdstrekkene. Se bla. vedlegg 3

og læreboka for hjelp her.

Del 2: sakprosa

Sakprosa tar, i motsetning til skjønnlitteraturen, utgangspunkt i virkelige saksforhold. Det dreier seg med andre ord ikke om fiksjon. Eksempler på sakprosaer er læreboka di, leksikon, avisartikler og debattbøker av ulike slag. En mellomform mellom sakprosa og skjønnlitteratur, som kan ha elementer av begge hovedsjangere i seg, er såkalte faksjonstekster, som kåseri og essay. Disse mer kreative teksttypene er også med her. Som vi nevnte i heftets innledning skal vi i denne delen ta for oss sakprosaer som artikkel, leserinnlegg, essay og kåseri. I tillegg skal vi se på maler for analyse av ulike teksttyper.

Å skrive sakprosa

Et fellestrekk ved de ulike sjangertypene som vil bli konkretisert nedenfor er at det er vanlig med en tredeling av teksten en lager: innledning, hoveddel og konklusjon/oppsummering. Dette er viktig å huske på for at teksten skal bli mest mulig helhetlig og leservennlig!

1) Artikkel

Hva er en artikkel? En artikkel er en saklig framstilling av et emne. Når en skal skrive om et emne på en god måte, kreves det solide sakkunnskaper. Hvordan oppgaven er formulert er med på å avgjøre innholdet:

- **Informerende tekst:** Står det eksempelvis at en skal greie ut om/gjøre rede for er oppgaven å legge fram mest mulig objektiv kunnskap om emnet. En tar altså ikke stilling til innholdet og er lite synlig i teksten.
- **Resonnerende tekst:** innebærer å drøfte ulike sider ved en sak for å kunne ta stilling, eller å reflektere på en saklig måte for å belyse et emne eller en problemstilling. Å drøfte og diskutere vil si at du legger fram ulike sider av en sak og sette dem opp mot hverandre. Du diskuterer ulike sider og problemstillinger til saken du skriver om. Hoveddelen av stilen skal være objektiv og konklusjonen skal være objektiv med eventuelt egne meninger og vurderinger til slutt.

I den påfølgende malen er det tatt utgangspunkt i en resonnerende artikkelform der drøfting står sentralt. Et konkret eksempel på en slik oppgave kan være: *Flere hevder at ungdom bruker mye penger på unyttige og materialistiske ting. De bryr seg for lite om varige verdier, blir det sagt. Drøft disse påstandene. Kommenter til slutt hva du liker å bruke pengene dine på, og gi noen eksempler på verdier du setter høyt.*

I Innledning

Formålet med en innledning, som skal være kort (ett eller to avsnitt – dette er viktig!), er å vekke leserens interesse og forberede emnet teksten handler om. Her eksemplifiserer vi seks ulike måter dette kan gjøres på. Ikke alle disse passert til ethvert emne. Og det kan selvsagt også gjøres på andre måter enn i disse eksemplene!

- Definisjonsinnledning: Denne er kanskje vanligst. Du forklarer hvordan du vil skrive oppgaven din, og avklarer dessuten begreper, hva du legger i dem og hvordan du vil angripe

dem.

- Historisk innledning: Her gir en et historisk riss av emnet. Det er en informativ innledning som ligner på leksikonsjangeren. Årstall og andre eksakte data bør nevnes.
- Komparativ innledning: En sammenligner begivenheter, ting eller tekster. Finner likheter, ulikheter, fordeler, ulemper. Med utgangspunkt i det tenkte eksemplet foran kan en sammenligne med ungdommers forbruk i andre land.
- Scenisk, fortellende innledning: Her minner innledningen på starten av en novelle. Språket vil gjerne være bilderikt og skildrende. Dette blir på en måte en illustrasjon på emnet som vil komme.
- Dagsaktuell innledning: Her bruker en oppdatert informasjon, og henviser i denne forbindelse gjerne til kilder som aviser eller nett.
- Spørsmålsinnledning: Her dveler en ved et retorisk, undrende eller filosofisk spørsmål.

II Hoveddel

- Oppbygning av argumenter: Her tar en på en mest mulig objektiv måte for seg synspunktene i saken. En oppbygningsstrategi kan være å begynne hvert avsnitt med en temasetning (påstandssetning). Resten av avsnittet brukes så til å underbygge denne påstanden med flere holdbare og relevante argumenter. Dette blir en utdypning.
- Om denne strategien: En slik måte å jobbe på kan være en fin måte å lage struktur i teksten på. En starter arbeidsprosessen med å formulere flest mulig temasetninger. Deretter nummerer du dem i den rekkefølgen du synes er mest mulig logisk. Deretter kan en begynne å lage stikkord til hvert punkt før en starter utskrivningen.
- Styrkemarkører: Dette er ord som tydeliggjør teksten. Disse kan både bidra til å gjøre teksten mer variert, strukturert og leservennlig. Eksempler på slike: på den ene/andre siden, først og fremst, derfor, i tillegg til, følgelig, i motsetning til, på bakgrunn av, for det første/andre/tredje.
- Å vise til eksempler: En kan lett bli for generell når en skriver artikler. Å bruke helt konkrete eksempler kan gjøre stoffet lettere å forstå, samt å vise at du behersker stoffet godt.

III Avslutning

I avslutningen skal du konkludere. Dette innebærer å trekke en slutning på bakgrunn av de premisene du har greid ut for i hoveddelen. Helt avslutningsvis har du mulighet til å være subjektiv.

Her har du tre eksempler på hvordan en avslutning kan konstrueres:

- Sirkelkomposisjon: Dette innebærer at du slutter av på samme måte som du begynte med artikkelen. Har avslutningen et konkret spørsmål, så besvares denne avslutningsvis. Begynte du med en scenisk fortellende innledning, så avslutter du også fortellende.
- Svar eller sammendrag: Stilte du et spørsmål i innledningen, så besvarer du dette. En annen variant er å skrive et konsentrert sammendrag av synspunktene. Husk da å varier i språket, så det ikke blir for gjentakende.
- Å peke framover: Du avslutter med å spå i fremtiden ved å stille noen spørsmål og gjette noen konsekvenser.

2) Kreativ skriving: Essay

Hva er et essay? Et essay er en friere sjangerform enn artikkelen. Selv om en essayforfatter i likhet med artikkelforfatteren prøver å se en sak fra flere sider, så kan en tillate seg å være mer personlig i formen. Det gis større muligheter til å trekke inn egne opplevelser og erfaringer for å belyse et emne. En trenger ikke å være så saklig og objektiv. Men et essay er ikke fullt så underholdende som et kåseri. Overdrivelser og ironi trekkes ikke like langt, og et essay er dessuten mer dyptgående enn et kåseri.

I Innledning

- I begynnelsen av et essay bør du være konkret. Du kan for eksempel skrive om en personlig erfaring. Kanskje du har opplevd en uvanlig episode eller reiseopplevelse du kan ta med. Mange essayister tar utgangspunkt i noe de har lest eller hørt. Åpningen bør ikke være for lang. Et glimt, en scene eller en kort replikkveksling er ofte nok.

II Hoveddel

- Et essay er ofte løsere komponert enn vanlig sakprosa. Du bør ha en plan, men behøver ikke å fortelle alt kronologisk eller ha logiske overganger mellom delene. Å lese essay blir ofte sammenliknet med en spasertur: En går på en sti, ser og opplever nye ting, tar en avstikker eller en pause, men er likevel alltid på vei mot et mål.
- Å lage omveier og avstikkere kan gjøres på ulike måter:
 - Fraser som «Jeg kom plutselig på», «Denne hendelsen minner meg om».
 - Skifte mellom teksttyper som sitater, fortellinger, dialoger, skildringer, anekdoter og filosoferinger.
 - Bruke aforismer og paradokser: En aforisme likner på et ordtak og er en kortfattet, fyndig formulering som uttrykker en tanke eller visdom til ettertanke. Paradokser er formuleringer som tilsynelatende uttrykker noe selvmotsigende. Eks.: «Evig eies kun det tapte».
 - Gi teksten preg av å være en samtale med leseren. Det kan både skje ved du-tiltale og mer indirekte ved at leseren opplever å være med på gåturen.
 - Kommenter andre personer og tekster.
- Personlig?

Et essay har et tydelig *jeg* i teksten, men pass på at jeget ikke blir for overtydelig. Unngå å bli for privat! Ikke framstå som altfor skråsikker.
- Humor:

Humor brukes mye i essay, men husk å ikke dra det for langt og alle ler ikke av det samme!

- Jeget: kan innta flere roller. Når du begynner, bør du bestemme deg for hvilken type person du vil være: humoristisk, kritisk, selvkritisk, sikker, skeptisk, tvilende eller noe annet.

III Avslutning

Et essay bør også ha en tydelig avrundning som de andre sakprosa sjangrene.

3) Kreativ skriving: Kåseri

Hva er et kåseri? Kåseri er et lett og underholdende foredrag, som ofte er ment for å framføres muntlig på radio. Et kåseri kan handle om hva som helst, men en har ofte en overraskende vinkling på de hverdagslige emnene. I likhet med essayet er kåseriet også personlig og subjektivt i formen. Språket er muntlig, lett og hverdagslig uten å være pratete. En kan bruke ironi, humor og overdrivelser for å få såkalte «punch-lines». Det kan være forholdsvis springende i formen, i den forstand at det følger assosiasjoner og tar omveier. Det legges ofte inn småhistorier. Et annet kjennetegn er at kåseriet ofte har en samtaleform. Det er som om forfatteren snakker direkte med leseren, og leseren er med på samtalen: «Dere mener vel også...», «Som du sikkert har hørt».

4) Leserinnlegg

Hva er et leserinnlegg?

- ✚ Lesernes brev samlet i en fast spalte i en avis
- ✚ Uttrykker ofte sterke følelser og er også ofte personlig
- ✚ Egne erfaringer brukes ofte som «bevis» på at det hun/han skriver er sant
- ✚ Innsenderen forsøker å påvirke andre, og kan gjøre dette ved å argumentere. For at argumentene skal bli tatt på alvor, bør de være saklige

Hvordan skrive et leserinnlegg?

- 1) Overskriften bør være kort og vekke oppmerksomhet. Det kan være lurt å skrive innlegget før du lager overskriften. Overskriften kan for eksempel formuleres som en påstand («Samfunnet sviker individet!», en appell («Nå må vi slåss for beskyttelse av individet!») eller et spørsmål («Forstår myndighetene alvorret?»).
- 2) Skriv en innledning der du introduserer saken (for eksempel «Jeg leste...»). Innledningen skal gi leseren lyst til å lese videre.
- 3) I hoveddelen skal du presentere din mening om saken. Du kan bruke flere argumenter, og skrive personlig, med følelse. Du kan for eksempel skrive ironisk eller bruke personlige spørsmål. Du kan også bruke gjentakelser, for å understreke det du mener. Benytt deg også av de andre typene argumentasjon du har lært; å låne autoritet, flertallsargument, vise til felles verdier, metafor, kontrast. Vis engasjement!
Husk etos (troverdighet), logos (fornuft) og patos (følelser)! Jf. vedlagt pp.
- 4) Skriv en avslutning der du for eksempel uttrykker håp eller redsel.
- 5) Underskrift, helst med fullt navn
- 6) Skriv som en sammenhengende tekst (ikke punktvis), men husk avsnitt.

Analyse av sakprosaetekster

1) Retorisk analyse

I analysen av en sakprosaetekst er det viktig å gjøre rede for avsenderens hovedbudskap, tolke de retoriske virkemidlene som brukes, og avslutningsvis kommentere i hvilken grad avsenderen lykkes med å overbevise og berøre mottakeren. Kjernen i en retorisk analyse vil ofte være å belyse appellformene **etos, logos og patos** (se punkt f).

Tittel:

Hvis ikke oppgaveteksten sier hva du skal kalle teksten din, begynner oppgaven allerede med tittelen. En kreativ og passende tittel gir et godt førstemøte med teksten din. Tittelen bør gi en peker til hva som kommer i hoveddelen og den må være kort. Veldig ofte kan det være lurt å utforme tittelen først når en har skrevet ferdig teksten eller underveis i arbeidet,

I Innledningen din:

Sakprosa-analyser kan innledes på ulikt vis. I mange tilfeller vil selve ordlyden på oppgaven kunne brukes. Både dagsaktuelle og historiske innledninger kan også ofte fungere fint.

II Hoveddelen – selve analysen:

a) **Å finne hovedsynet:**

Det er ofte fornuftig å starte med hva som er forfatterens hovedsyn. Gjennom dette presenterer du det viktigste teksten omhandler, og mottakeren av analysen din blir informert.

Hva vil forfatteren formidle, hva er den gjennomgående ideen og eventuelt formålet?

b) **Kairos:** Hva er kommunikasjonssituasjonen (avsender, medium, mottaker)?

Hva er den retoriske situasjonen? Hva er den spesielle situasjonen som teksten springer ut av? Hvordan regulerer omstendighetene hva avsenderen kan si eller ikke si?

c) **Dispotio:** I hvilken rekkefølge kommer innholdsmomentene? Hvordan er innledningen, saksframleggingen og avslutningen?

d) **Elocutio:**

Hvilken stil (enkel, mellom, høy) har avsenderen valgt?

Er språket enkelt eller vanskelig? Eller språket klart og presist?

Hvordan er ordvalget og setningene?

e) **Aptum:** Passer stoffutvalg, oppbygning og språk til formålet og mottakerne?

Hva er de viktigste innholdsmomentene i teksten? Hvordan er teksten bygget opp?

f) **De retoriske appellformer etos, patos og logos og andre virkemidler**

Hvordan får forfatteren fram budskapet sitt? Det er viktig at du her både kan gi eksempler og kommentere funksjonen disse virkemidlene har i teksten.

- *Logos* – Saksargumenter som appellerer til fornuft og logisk sans. Dvs. argumenter som viser til selve saken, støtte seg til fakta og peke på årsaker og virkninger. Argumentene som «beviser» synspunktene. Dette kalles åpen argumentasjon.
- *Patos* – Argumenter som appellerer til følelsene hos mottakeren. En selvopplevd historie som et argument kan for eksempel gjøre at mottakeren lever seg lettere inn i ting. Bruk av verdiladde ord og bilder kan også være effektivt. Bruk av patos er skjult argumentasjon.
- *Etos (troverdighet)* – Bruk av argumenter som skaper tillit og styrker troverdigheten til senderen. F.eks. vise til egne kunnskaper og erfaringer om emnet. Bruk av gjennomtenkte og gode forklaringer. Opptre på en måte som får mottakeren til å stole på deg. Å referere til faglige eksperter gir ofte troverdighet. Bruk av andre sannhetsvitner, som f.eks. kjendiser i reklamer.
- *Andre virkemidler*: ironi, kontrast og sammenligning.
- *Saktekster med illustrasjon*: Hvilken retorisk appellform forsterkes gjennom illustrasjonen? Og hva tilfører bildet teksten?

III Avslutning og vurdering

Teksten må rundes av til slutt. Kan du avslutte på samme måte som du begynte? Pass på at avslutningen ikke blir en oppsummering av alle momenter som du allerede har nevnt, eller innføring i noe helt nytt. Avslutningen skal i hovedsak handle om i hvilken grad sakteksten fungerer i møtet med målgruppa.

2) Analyse av sammensatte (multimodale) tekster

En sammensatt tekst består av flere språktyper (f.eks. ord og bilde). Eksempler på slike tekster er tegneserier, reklamer, tekster fra internett, avisartikler og film. Om vi har å gjøre med en sakartikkel med et illustrasjonsbilde vil det være mest aktuelt å bruke det retoriske analyseskjemaet foran i stor grad. I andre tilfeller, som det vil bli gitt eksempler på nedenfor, kan imidlertid det være behov for litt andre analysestrategier. NB! Det er uansett viktig å fokusere på de momentene som oppgaveteksten til eksamen etterspør og krever svar på.

a) Analyse av reklameannonser

Førsteinntrykk: Hvordan er førsteinntrykket ditt? Vekker reklamen din interesse? Begrunn svaret!

Nærleser du eller skimleser du reklamen? Leser du deler av den eller hele?

Kommunikasjonssammenheng: Hvem reklamerer for hva, hvor (medium), når, hvordan og for hvem (målgruppe)?

Beskrivelse: Gi en objektiv beskrivelse av reklamen (denotativt nivå).

Tolk reklamen:

- a) Stoppeffekt/blikkfang: Hva fester øynene dine seg ved først?
- b) Bildespråk: Se på illustrasjoner og foto. Kommenter farger, utsnitt, strek m.m. Se aktuelle punkter i malen for bildeanalyse her.
- c) Grafisk språk/layout: Se på farger, logo, firmamerke, overskriftstyper osv.
- d) Lesbarhet: Er reklamen lettlest? Begrunn svaret? Er det mye eller lite tekst? Er setningene korte eller lange, fullstendige eller ufullstendige?
- e) Argumentasjonen: **NB!** Her kan du gjerne bruke begreper fra den retoriske analysen foran (etos, patos og logos!). Appellerer reklamen mest til fornuft eller følelser og hvordan gjøres dette? Finnes det åpen eller skjult argumentasjon og er argumentene relevante? Framstår reklamen som troverdig og pålitelig?
- f) Språklige virkemidler: slagord, ordspill, humor, rim og rytme, gjentakelser, kontrast, språklige bilder. Ordvalg (hverdagslige eller poetiske? Finnes det engelske ord, nyord eller fremmedord? Fagspråk eller ungdomsspråk?).

Vurdering: Vurder reklamen som mottaker. Hva er bra og mindre bra? Begrunn svaret!

Budskapet: Hva er budskapet i reklamen? Er budskapet originalt?

b) Generell mal for analyse av ulike sammensatte (multimodale) tekster

Som eksempelvis reklamer, tegneserier, avisartikler med bilde og nettsider.

I Innledning

- Hva slags teksttype er det? Hva er kommunikasjonssammenhengen: Når og hvor er teksten formidlet (tid, sted, medium)? Hvem er sender og hvem er mottaker?
- Kort om hovedinntrykket.

II Hoveddel: Beskrivelse og tolkning

- Hvilke ulike språktyper (modaliteter) finner vi i teksten? For eksempel skrift, tale, fotografi, tegning, musikk, levende bilder m.m. Hvorfor er nettopp disse språktypene tatt i bruk?
- Har teksten rytme, og i så fall hvilken? Skifter teksten språktype over tid? I så fall hvilken rekkefølge kommer språktypene i? Hvor lenge opptrer hver språktype? Hvorfor er teksten rytmisk oppbygd og hvorfor er akkurat denne typen rytme valgt? Eventuelt: hvorfor har ikke teksten noen rytme? Hvilke virkninger har dette?
- Er det et dialogisk forhold mellom språktypene, og i så fall hvilke? Er den ene språktypen et svar på den andre? Hvorfor er det et eventuelt dialogisk forhold mellom dem? Virkninger av dette.
- Hvilke typer informasjonskoblinger er det mellom de enkelte språktypene? Som spesifisering, tolkning, omskriving, kontrastering, utfylling. Hvorfor er det slike informasjonskoblinger? Hva er effekten?
- Komposisjon: Har teksten en horisontal, vertikal og/eller sentrert struktur? Hvilke elementer er plassert hvor? Hvilke elementer er framhevet, og hvilke teknikker brukes (størrelse, plassering, bevegelse, plassering i synsfeltet, kontraster). Hvilke elementer er rammet inn sammen og hvordan er dette gjort grafisk (nærhet, skillelinjer og/eller fargekontraster). Hvorfor er nettopp denne komposisjonen brukt? Hvilke virkninger gir dette?
- Hva er tekstens budskap?

III Avslutning

- Kort oppsummering av resultatene og vurderingene som er gjort. Er det eksempelvis en tegneserie kan en jo eksempelvis si noe om den anbefales!

3) Bildeanalyse = å beskrive og tolke bilder

Denne malen kan brukes til å analysere kunstbilder, som maleri m.m. Den kan også brukes som et supplement til analyse av reklame. I tillegg kan den brukes som et supplement til andre sammensatte tekster som har bildemateriale, som eksempelvis tegneserier, nettsider og avisartikler.

1. Introduksjon: Hvilket bilde (tittel)? Hvilket år? Bildets størrelse. Hvis kunstbilde: Hvilken kunstner, nasjonalitet og hvilken kunsthistorisk periode er det hentet fra (samtidskunst eller fra annen periode)?
2. Hva slags materiale? (oljemaleri, tresnitt, metalltrykk, akvarell, litografi, naturmateriale, fotografi, etc.)
3. Denotasjonen = det dere objektivt ser: Hva er hovedmotivet? Landskap, natur, gjenstander, mennesker, figurativt/konkret eller nonfigurativt/abstrakt? Hvor er hovedmotivet plassert?
4. Detaljer i bildet: Hva inneholder bildet? Hvor er det dere ser, plassert? (forgrunn, mellomgrunn, bakgrunn, til høyre/venstre etc.)
5. Fargebruk: Lys? Hvilke farger dominerer? Lyse/mørke? Kontraster? Rolig/dramatisk? Hva kan fargene symbolisere?
6. Komposisjon (oppbygning av bildet): Hvordan «leser» dere bildet? Blikkefang? Rekkefølge? Former? Formkontraster? Linjer? Flater? Synsvinkel/Perspektiv? Utsnitt? (totalt oversiktsbilde, halvtotaltutsnitt, halvært utsnitt, ultrært utsnitt), Det gyldne snitt?
7. Hva uttrykker bildet? Er det appellativt, ekspressivt eller informativt? Hva mener er dere er hensikten med bildet? Hvilken stemning/følelse er det i bildet? Symbolikk? Begrunn synspunktene dine.
8. Hvis kunstbilde: Hvilke trekk ved bildet gjør at du kan se at det er et bilde fra en bestemt kunsthistorisk periode? Dvs. fra helt nyere tid (samtidskunst) eller perioder som nasjonalromantikken, realismen, naturalismen, nyromantikken, ekspresjonismen eller enda lenger tilbake? Trekk inn både motiv, stil og symbolikk (jf. punktene foran) for å begrunne svaret ditt. Dette punktet kan du også trekke inn underveis i analysen
9. Avslutning. Hvorfor valgte dere dette verket? Hva har dere lært om å analysere kunst? Uttrykk dere subjektivt. Vis refleksjon.

Del 3: Kildehenvisning

- På eksamensoppgaver i norsk som er blitt gitt fram til nå kan en lese følgende:
«Alle kilder som blir brukt til eksamen, skal oppgis på en slik måte at leseren kan finne fram til kilden. Du må føre opp forfatternavn og hele tittelen både på lærebøker og annen litteratur.
«Dersom du har med deg utskrift eller sitat fra nettsider, skal hele adressen og opplastingsdatoen oppgis. Det er f.eks. Ikke tilstrekkelig med www.wikipedia.no.»
- Her ser du Læringscenterets skriv om hvordan en lager kildehenvisninger til artikler, bøker, nettsider m.m.

Hentet fra nettsiden til Nannestad vgs læringscenter:
http://nannestad.vgs.no/rnode/Hjem/?article_id=19234 31.08.2016:

Referanseteknikk er todelt

- Kildehenvisning i den løpende teksten
- Litteraturliste (kildeliste) til slutt i oppgaven/avhandlingen/boken

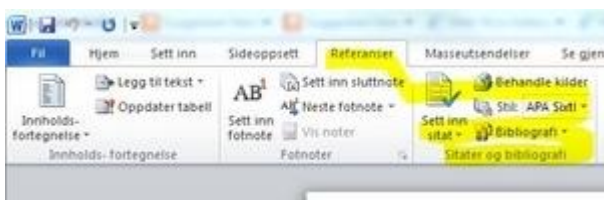
Hvorfor?

Det skal komme fram av teksten hva som er resultat av dine egne undersøkelser og tanker. Leseren/tilhøreren skal ha muligheter til å finne ut mer om emnet.

Hvordan?

Etter at du har sitert fra en kilde i teksten din, skal den legges inn i kildelista.

Kildeliste skal komme til slutt i artikkelen eller oppgaven. Kildehenvisningen må inneholde så presise opplysninger at man lett kan finne kilden.

Husk også referanseverktøyet i Word

Microsoft Word har **Referanser** som er et meget nyttig og enkelt hjelpemiddel når du skal skrive referanser.

Under her finner du et skjema som kan hjelpe til å huske de opplysningene vi er ute etter. Ta med så mange av opplysningene som du kan finne.

- Kildene settes i alfabetisk rekkefølge
- Opplysningene skal stå i denne rekkefølgen

Internett	
<i>Opplysninger</i>	<i>Eksempel</i>
Forfatter (helst forfatter hvis du finner det)	Fedders, Line Emilie
Tittel eller utgiver	Coaching styrker unge idrettstalenter
Utgivelsesår evt. dato	(17.01.2011)
<i>Tittel</i> (i kursiv)	<i>Forskning.no</i>
Hentet dato fra	18. januar 2011
Fullstendig nettsadresse	http://www.forskning.no/artikler/2011/januar/276049

Leksikon på papir	
<i>Opplysninger</i>	<i>Eksempel</i>
Artikkeltittel	Kilde
Utgivelsesår	(2005)
<i>Leksikonets navn</i>	<i>Aschehoug og Gyldendals store norske leksikon</i>
Utgivelsessted	Oslo
Forlag	Kunnskapsforlaget
Bind	bind 8
Side	s.456

Bok	
<i>Opplysninger</i>	<i>Eksempel</i>
Forfatter (personer, institusjoner)	Allern, Sigurd
Utgivelsesår	(1997)
<i>Tittel</i>	<i>Når kildene byr opp til dans</i>
Utgivelsessted	Oslo
Forlag	Pax

Artikler (fra aviser og tidsskrifter)	
---	--

<i>Opplysninger</i>	<i>Eksempel</i>
Artikkelforfatter	Tønnesson, Johan L
Utgivelsesdato	(2006, 15. mars)
Artikkel tittel	Kildebruk
<i>Avisens/tidsskriftets navn</i>	<i>Aftenposten. Kultur</i>
Side	s.5

Person (samtale, intervju, forelesning, e-post)

<i>Opplysninger</i>	<i>Eksempel</i>
Personens navn	Hagen, Ingerid
Dato for kommunikasjon	(2010, 15. desember)
<i>Tittel</i>	<i>Oppgjørets time</i>
Kommunikasjonsform	Forelesning
Sted	Nannestad, Nannestad videregående skole

Kildehenvisninger i teksten (Forfatters etternavn publikasjonens utgivelsesår)

Eksemplene satt inn i en alfabetisk kildeliste:

Allern, S. (1997). *Når kildene byr opp til dans*. Oslo: Pax

Fedders, L. M. (17.01.2011) Coaching styrker unge idrettstalenter. *Forskning.no*. Hentet 18. januar 2011 fra <http://www.forskning.no/artikler/2011/januar/276049>

Hagen, I. (2010, 15. desember). *Oppgjørets time*. Forelesning. Nannestad: Nannestad videregående skole

Kilde (2005). *Aschehoug og Gyldendal store norske leksikon*. Oslo: Kunnskapsforlaget, bind. 8, s.456

Tønnesson, J.L. (2006, 15. mars). Kildebruk og samspill mellom tekster. *Aftenposten. Kultur*, s.5

Vedlegg 1: Hjelpeark til novelleanalysen – forklaring av noen viktige virkemidler

1) Forteller og synsvinkel (til punkt 3 i novelle-malen)

I alle skriftlige fortellinger finnes det en **forteller**. Denne fortelleren må skilles fra hun eller han som har skrevet boka. Fortelleren er den som fører ordet og «snakker» til oss i teksten.

Forfatteren velger hvilken rolle denne fortelleren skal ha:

- Fortelleren kan være en av personene i handlingen. Det kan enten dreie seg om en *jeg-forteller* eller en *tredjeperson-forteller* (han, hun m.m.)
- Fortelleren kan også stå utenfor fortellingen og fortelle om det som skjer. Personene blir da omtalt i tredjeperson (han, hun, det) eller andreperson (du).

En slik forteller kan være *refererende*, dvs. bare fortelle om det som skjer ytre sett. En annen type kan også se inn i bevisstheten til personene og lese deres indre tanker. Fortelleren er da *allvitende*

Synsvinkelen er det perspektivet eller blikkpunktet som handlingen blir sett fra (jf. en kunstmalers perspektiv). Dette innebærer at fortellerstemmen i teksten avgjør synsvinkelen:

- Når fortelleren er en av personene i handlingen (jf. punkt 1), så er synsvinkelen *personal*. Er det en jeg-forteller kaller vi det *førsteperson synsvinkel*. Deltar fortelleren som «hun» eller «han» er det en *tredjeperson synsvinkel*.
- Står personen utenfor handlingen (jf. punkt 2) er synsvinkelen *autoral*. Hvis denne bare referer det som skjer ytre sett er synsvinkelen *refererende*. Er fortelleren *allvitende* er synsvinkelen ofte *vekslende* (inn og ut av flere personer)

2) **Tidsrekkefølge** (Til punkt 4)

Kronologisk rekkefølge: Hendelsene blir fortalt i den rekkefølgen de skjedde. Dvs. en begynne med det som skjedde først, og slutter der det endte.

- I noen tekster skjer det brudd i form av **tilbakeblikk (retrospeksjon)**. En kan eksempelvis starte med en dramatisk handling, og deretter gå bakover i tid for å kaste lys over hendelsen. Etter dette er det vanlig å fortsette handlingen videre etter den dramatiske hendelsen. Noen fortellinger begynner også med slutten.
- I noen fortellinger skjer det **frampek**. Det er et varsel om noe som vil hende senere, men vi må lese det som skjer senere for å forså at det er en slik sammenheng.
- I noen tekster hopper en mye fram og tilbake i tid, dvs. at det «klippes» mye. Den kronologisk rekkefølgen er da veldig brutt opp.

3) **Tekstens oppbygning** (begynnelse, høydepunkt, slutt). Til punkt 5

- Mange noveller begynner med at vi blir ført rett inn i handlingen og treffer hovedpersonen med en gang. Dette kalles **in medias res**. Etter dette kommer det gjerne en nærmere og «roligere» presentasjon av personen og situasjonen.
- Høydepunktet i en tekst markerer stedet der spenningen utløses. I en novelle blir spenningen ofte ikke utløst før helt mot slutten. Selve avslutningen av noveller kan også være ganske brå og overraskende.
- Lukker og åpen slutt. **En lukket slutt** gir et svar eller løsningen på en konflikt. **En åpen slutt** overlater mer til leserens fantasi om hvordan det vil gå.

4) **Personskildring/karakteristikk** (til punkt 6)

- Med personskildring menes **hva slags inntrykk vi får av personene i teksten (utseende og væremåte)**. Det er fint om du i tillegg til dette kan si noe om punktene nedenfor:
- Direkte og indirekte skildringer. **Direkte skildringer:** Det skrives om en persons utseende eller karaktertrekk (personlighet). **Indirekte skildringer:** Vi blir kjent med personen ved måten han eller hun oppfører seg på og snakker på. Det gir oss pekepinn om hva slags person dette er. Det er vanlig å bruke begge disse typene skildring i en

tekst.

- Dynamiske og statiske personer. **En statisk person** forandrer seg ikke i løpet av fortellingen. **En dynamisk person** endrer eller utvikler seg i løpet av filmen (eksempelvis blir mer åpen og tør å vise følelser i større grad enn før).
- «Typer» og mer sammensatte mennesker. **En type** i en tekst har bare noen få dominerende egenskaper: bare snill, dum, slem etc. («tegneserietyper», eventyr). Å bruke typer er bra om en skal få fram motsetninger. **Et sammensatt** menneske ligner mer på hvordan virkeligheten ofte er. Vi har eksempelvis som regel/alltid både gode og dårlige egenskaper.

5) **Miljøskildring** (til punkt 6)

- Hva slags miljø foregår handlingen i? - by eller land, ungdomsmiljø eller voksenmiljø, rikfolk eller mer vanlige mennesker?
- Er skildringene detaljerte eller bli vi lite kjent med hvordan omgivelsene er?

6) **Språk** (til punkt 7)

- Hvordan er ordvalget (eksempelvis høytidelige ord eller «ungdomsspråk» med «slang»)?
- Er setningene korte eller lange og kronglete?
- Er språket «poetisk» eller veldig hverdagslig?
- Hva slags stil skaper språket? - En humoristisk, trist, poetisk, alvorlig, uvirkelig eller ironisk stemning?

Vedlegg 2: Lyrikk: Forklaring av sentrale litterære virkemidler

1) Sammenligning (til punkt tolv om bildebruk i lyrikkmalen)

Noe i teksten sammenlignes med noe annet. Sammenlikningen bruker ordet *som*, *liksom* eller *lik*. F.eks.: «Mine unge drømmer var som søte bringebær» (fra «Drømmer», Annabelle Despard). Sammenlikningen gir ikke noe fasitsvar på hvordan drømmene er, men forandrer seg alt etter hva slags assosiasjoner leseren har til «søte bringebær».

2) Metafor (til punkt 12)

En metafor er også en sammenligning, men uten sammenligningsordet «som». Siden sammenligningsordet er sløyfet, oppfattes metaforen som mer direkte. F.eks. «Mitt hjerte det er et foreldreløs barn, ...» (fra «Mitt hjerte», Jens Bjørneboe). Her er ikke hjertet bare *som* et foreldreløst barn, men det *er* et foreldreløst barn.

3) Symbol (til punkt 12)

Et symbol i teksten er en konkret ting som får utvidet betydning.

Ser du alle de hvite hendene, Satchmo?
De klapper.
Hender som slo, hender som hengte, hender
Som splittet et mildt, groende mørke
Med hatets brennende kors.
(Fra «Louis Armstrong», Hans Børli)

Begrepet «hatets brennende kors» er her et symbol for den rasistiske organisasjonen «Ku Klux Klan». Leseren må kjenne til klanen for at denne symbolbruken skal gi mening.

4) Besjeling og personifikasjon (til pkt. 12)

Besjeling og personifikasjon er egentlig det samme virkemiddelet; noe ikke menneskelig får menneskelige egenskaper. F.eks.:

Kulden kjærtegner panelovnene
Høsten har ranet tivolibanken
Til lunsj har skyggen spist fargene
Og med dem i magen reist til andre gater
Et likklede spunnet av snø danser for mine hovne
mandler
(Fra «Tango for hovne mandler», Unni Lindell)

I eksempelet ser du hvordan abstrakte begrepet som «kulden» og «høsten» får menneskelige egenskaper. Dette kalles personifisering. I siste linje, derimot, er det en konkret ting som menneskeliggjøres. Likkledet er i dette tilfellet besjelt.

5) **Klisjé** (til pkt. 12)

En klisjé er et forslitt uttrykk som har mistet all sin friskhet og spenning. F.eks.: «Å ha et hjerte av gull».

6) **Gjentakelse** (til punkt 10)

Gjentakelser forsterker eller understreker viktig innhold i teksten.

7) **Kontraster** (til punkt 10)

Kontrast er et virkemiddel der motsetninger settes opp mot hverandre. På den måten skapes det spenning i teksten, innholdet tydeliggjøres og forsterkes. Kontrast kan f.eks. være mellom to ord, to strofer eller to verselinjer.

8) **Tegnsetting og setningsoppbygging** (til punkt 7)

Tegnsettingen og setningsbyggingen framhever rytmen og tempoet i tekster, men kan også understreke innholdet.

1)
Merkelig med livet.
Merkelig som graset gror...

Om noen år
vil slaget om Stalingrad være
tørre blar
i lekselette historiebøker
(Fra «Graset gror», Hans Børli)

Her ser du hvordan de tre prikkene stopper tekstlesingen, slik at leseren får tid til å undre seg over det «merkelige». Andre tegn som er vanlige, spesielt i lyrikken, er tankestreker og utropstegn.

2)

Hva skal du si
til en gris som kaldsvetter i
hammocken
mens sola sikler mot
plastduken?

-Å, du stakkars grisen min
kan du si
og gi grisen røde epler
fra Amerika

Ingenting som røde Amerikaepler
Ingenting som feber i pæretrehagen
Ingenting som en gris
som aldri blir slaktet
Som bare lever
lever og lever

I dette diktet av Gro Dahle (Fra *Regnværsgåter*) ser du at språket ikke følger de vanlige reglene for setningsbygging. Setningene er ikke fullstendige, ordrekkefølgen følger sine egne regler og de alminnelige reglene for punktum og stor bokstav er brutt.

I moderne dikt (og av og til prosatekster) er slike brudd på vanlige språkregler mye brukt for å oppnå en språklig effekt. Virkemiddelet skaper overraskelse i teksten, det uthever og understreker ord eller setninger, det utfordrer leseren og tvinger fram en annen måte å se tingene på.

9) **Rim** (til punkt 9 i malen)

- Enderim:

Betyr at det siste ordet i en verselinje rimer med et ord i en annen verselinje. Rimet skaper rytme i diktet, og det gir en naturlig avslutning på linja/strofa.

Parrim: er når to og to linker rimer på hverandre

Kryssrim: Annenhver linje rimer

Omsluttende rim: Når første og siste ord i en strofe rimer

- Bokstavrim (allitterasjon):

Når ord i samme linje, eller linjer etter hverandre begynner med samme konsonant.

Smilet skrider som
en sivgaselle

langs dine lange
munnviker. Makeba

Og stemmen:
antilopens sitrende angst
ved vannhullene
når lukten av leopard
formørker vinden.

En skjønnhet
som lik stjernene
behøver mørket
for å kunne skinne

Mekba synger...
(Fra «Makeba synger», Hans Børli)

Her ser en hvordan s- og m-lydene blir gjentatt. Det skaper klanger, bygger oppunder en stemning og understreker rytmen i diktet. S-lyden understreker den litt smygende, hvislende stemningen i diktet; sivgasellen og leoparden som smyger seg fram. M-lyden, derimot, er rundt og varm og forbindes ofte med sang.

10) Rytme (til punkt 8 i lyrikkmalen)

Rytmen, eller diktets puls, skapes ut i fra hvordan trykklette og trykktunge stavelser settes sammen.

I
Vara Vit Mans slav.

Föda Annan Mans barn
Föoda Vit Mans barn
Vit man taga hand
Bekosta alla barnen.
Aldrig bliva fri Store Skuld
till Vit Man

II
Den som finga sticka från gumgnell och köld
och segla till Hula-Hula!

Men nå: man är for hämmad!
Man går här och fantiserar och påtar
och drar sina stån
til stacken.
(Fra «Aktenskapsfrågan», Sonja Åkesson)

I del I: Alle de tunge enstavelsesordene skaper en tung, seig og massiv rytme. Del II: ordene er lettere slik at rytmen blir lekende og dansende. NB! Rytmen understreker også innholdet. I I fortelles det om en kvinne som er «lenket til kjøkkenbenken». I II, som er fra mannens perspektiv handler det om drømmen, eller muligheten til å kunne stikke av.

Vedlegg 3: 1900-tallet: Hovedtrekk ved tradisjonell og moderne lyrikk

Kjennetegn ved tradisjonell lyrikk

- Presisering: tradisjonell lyrikk finner vi gjennom hele 1900-tallet, også parallelt med modernismen, som etter hvert vokser fram. Men i dag er det sanglyrikere som oftest skriver med fast rim og rytme.
- **Form:** bunden form: faste rim og rytmer, regelmessig strofeform
- **Motiver/tematikk:** tradisjonelle og sentrallyriske: naturbeskrivelser, kjærlighet, det vakre, sorg, død m.m.

Moderne lyrikk: Utviklingslinjer og kjennetegn

- Modernismen her til lands fikk først for alvor sitt gjennomslag fra 1940- og 1950-tallet av med en ny generasjon lyrikere, som f.eks. Gunvor Hofmo, Olav H. Hauge og Paal Brekke.
- Flere forløpere: På 1890-tallet representert ved Sigbjørn Obstfelder («Jeg ser») og Knut Hamsun (f.eks. romanen *Sult*). Retningen hadde også et visst gjennomslag på 1930/40-tallet med blant andre Rolf Jacobsen (f.eks. «Byens metafysikk»).
- Begrepet modernisme kan således brukes om flere ulike tendenser gjennom flere perioder i litteraturhistorien.
- **Hva kjennetegner moderne diktning?**
 - Motiver/tematikk:** "Upoetiske" og utradisjonelle: eks. bytematikk, ensomhet, fremmedgjøring, angst og katastrofe.
 - Formspråk:** Kjennetegnes av en fri form; frie vers uten fast rytme og metrum.* Kan også være til dels klassisk strofisk, dels halvmetrisk. Strofer og verselinjer kan ha svært varierende lengde. Nye bilder, gjentakelser av ord og setninger. Binder sammen ved å bruke språkets egen rytme og ordklanger istedenfor metrisk rytme.
- **Rundt midten av 1960-tallet** kom det kritikk fra en ny generasjon modernister. De gjorde opprør mot den rådende modernismen i lyrikken, og tok avstand fra "høytonen" i diktene (toneleie, diksjon og bildebruk). De ønsket isteden et konkret og "nyenkelt" lyrikkspråk. Olav H. Hauge (særlig fra og med *Dropar i austavind* 1966) og de amerikanske beatpoetene var særlig viktige inspirasjonskilder. En sentral lyriker i den såkalte Profilkretsen var Jan Erik Vold. Romanforfatteren Dag Solstad, som også tilhørte denne gruppen, ble kjent for uttrykket "Vi vil ikke gi kaffekjelen vinger". Tingene skulle m.a.o. avsymboliseres og få lov til å være det de var; konkrete ting i hverdagen.

***Metrikk** = læren om de faktorer som bidrar til rytme i tradisjonelle strofer og verselinjer: takt, rim, assonans m.m.

Vedlegg 4: Kjennetegn ved sagastilen

I Islendingesagaenes opphav og innholdstrekk

- Handler om islandske helter og mektige slekter i konflikt på 800- og 900-tallet.
- Nedskrevet på Island på 1100- og 1200-tallet. Forfatterne er ukjente. Mye av innholdet var nok kjent som muntlige fortellinger.
- Konsentrert om konflikter og dramatiske hendelser.
- Strid om ære, makt og kjærlighet, drap og hevndrap.
- Frender og slekter mot hverandre, fellesskap avgjørende i et samfunn uten en sentralmakt.
- Gir seg ut for å være sanne, med gjengivelse av lange slektskapslinjer, kilder, historiske begivenheter, konger osv. Men er først og fremst skjønnlitteratur!

II Stiltrekk

Sagastilen preges allment av en realistisk, naturlig og nesten moderne stil

Forteller og synsvinkel

Fortelleren står utenfor handlingen og referer det som skjer utenfra. Vi får dermed aldri direkte vite hva personene tenker og føler. Isteden brukes det andre teknikker for å beskrive personene: De blir skildret gjennom det eksempelvis det de sier (eller ikke sier), det de gjør og hvordan de ser ut.

Menneskeframstillingene

Menneskene er en blanding av idealtyper og personer med sterke personlige trekk. Dette er en karakteriseringsmåte som vi også kjenner igjen fra moderne såpeopera.

Eks.: Den vakre, forførende og farlige kvinnen.

Hvordan skildres vold og brutalitet?

Beskrivelsene er ofte nøkterne og nesten kjølige. Når det eksempelvis begås et drap viser de som rammes lite følelser.

Representasjon av tale

Det brukes mye dialog (replikker) i sagaene. Ellers veksler en mellom dialog og referat i sagaen.

Det som ikke er så vesentlig, men som skal gi nødvendig informasjon, får vi summarisk informasjon om. Når vi kommer til kjernen og avgjørende hendelser, brukes dialogformen.

Dialogene i sagene er ofte velformulerte. Et virkemiddel er dessuten at det brukes svakere uttrykk

enn det som er normalt ved for eksempel død og smerte.

Vedlegg 5: Kjennetegn ved eventyr og ulike typer eventyr

I Kjennetegn:

- Eventyr er enkle, bare det aller viktigste blir fortalt
- Det er få personer med
- Scenisk framstilling: Viktige møter mellom personer blir framstilt som på en scene. To personer møtes, og vi blir vitne til en samtale mellom dem. Direkte tale.
- Bruk av gjentakelse. Det samme skjer ofte tre ganger
- Eventyrenes magiske tall er 3, 7 og 12.
- Personene er enten bare snille eller slemme. Helten møter gjerne noen med motsatte egenskaper. Ung-gammel, vakker-stygg m.m.
- Det er et fast handlingsmønster
- Helten settes på en prøve han består. Dette får han en belønning for, for eksempel «prinsessa og halve kongeriket».
- Kamp mellom gode og onde krefter, hvor det gode vinner
- Standardformuleringer: Vanlig innledning: «Det var en gang». Andre typiske formuleringer i eventyr: «langt og lenger enn langt», «bak sju blåner». Faste sluttord: «Snipp, snakk, snute, så er eventyret ute» eller «Så levde de lykkelig alle sine dager».
- Handlingen er ikke tid- og stedfestet.
- Eventyrene ender alltid godt!

II Forskjellige typer eventyr

Folkeeventyrene kan deles inn i tre hovedgrupper: De egentlige eventyrene, dyreeventyr og skjemteeventyr

1) De egentlige eventyrene

Den største og mest sentrale gruppa av eventyr. Her kommer eventyrstilen klarest fram.

De forteller ofte en lang og nokså komplisert historie, og handler ofte om overnaturlige makter som troll og vetter. De har flere episoder. De egentlige eventyrene kan deles inn i tre undergrupper:

Undereventyr:

Vi blir ført inn i en underfull verden med troll og ting med overnaturlige egenskaper. Hovedtema er gjerne en strid mellom helten i eventyret og en overnaturlig motstander (troll, drage), eller det blir fortalt hvordan helten løser en rekke utfordringer. Det er mange forskjellige hjelpere han treffer på når han er i vansker, f.eks. mennesker med overnaturlige evner, vetter, avdøde, dyr som gjerne er omskaptede mennesker, eller han har fått tak i en eller annen ting. En vil se at enkelte trekk går igjen. Eksempel på det er at gutten finner kongsdattera som troller har røvet, han får et trollsverd, eller at den fattige gutten til slutt får prinsessa og halve kongeriket. Eksempler på eventyr: «De tolv villendene» og «Risen som ikke hadde noe hjerte på seg».

Legende-eventyr:

Legende-eventyret har fått navnet sitt etter en helgen. Hendelsene er flere ganger lag til «den tida da Vårherre og St. Peter gikk og vandra på jorda». Eksempler på eventyr: «Gjertrudsfuglen» og «Jomfru Maria og svala».

Novelle-eventyr

Disse skildrer mer virkeligheten, det overnaturlige stiger mindre frem eller uteblir helt. Eksempler på eventyr: «Prinsessa som ingen kunne målbinde», «Presten og klokkeren»

2) Dyreeventyrene

Disse eventyrene er korte, ofte kan de knapt kalles en fortelling. De er mer en situasjon eller en episode. Hovedpersonene i disse eventyrene er dyr som har menneskelige egenskaper. Av skogsdyra er det gjerne bjørnen, reven og ulven som er med. Av husdyra er det helst katt, geit og høne som er omtalt. Ellers finner man hare, mus, sau, svale, gjøk m.m. Flere eventyr forteller om en egenskap ved dyret. «Hvorfor bjørnen er stubbrumpa», «Da reven var gjeter» og «Hvordan reven fikk hvit haletipp» er typiske dyreeventyr.

3) Skjemteeventyr

I disse har skjemten og spotten en viktig plass. De gjør narr av personer og egenskaper. Ofte er det autoriteter i lokalsamfunnet som blir utsatt for spotten, f.eks. futen eller presten. Eksempler på skjemteeventyr: «Gudbrand i lia», «Mannen som skulle stelle hjemme» og «Kjerringa mot strømmen». *De erotiske eventyrene og lygesogene* hører med til

skjemteeventyrene. De erotiske eventyrene som ble samlet inn på 1800-tallet, er først blitt utgitt i bokform i vår tid. I lygesogene er overdrivelsen det viktigste virkemiddelet.